

Archivní A-Ž

► Kolektiv autorů

Kterak se nástražná osvěcovadla v praxi osvědčila. Pohraniční stráž používala v době svého působení pro odhalení či zadržení osob přecházejících státní hranice, kromě živé síly i mnoho zařízení, která spadala do skupiny tzv. ženijnětechnických opatření. Šlo ve velké většině o kombinaci úprav terénu a nějakého technického nástroje. Do této kategorie byla řazena i tzv. nástražná osvěcovadla. Skládala se z nástražného drátu, který tahem uváděl v činnost signální náboj ve výmetné trubce. V „ideálním“ případě pak tzv. narušitel (tedy osoba přecházející ilegálně státní hranici) zavadil při postupu přes státní hranici o nástražný drát, čímž vystřelil světlici, která osvětlila blízké okolí místa, kde se nacházel. To umožnilo pohraniční hlídce rychlejší zásah, vedoucí k jeho zadržení. Pro úplnost ještě uvedme, že v pohraničnické praxi se užívala i osvěcovadla elektrická, ve kterých byla světlice nahrazena elektrickou lampou.

Nástražná osvěcovadla byla používána již od počátku tzv. nové sestavy Pohraniční stráže v roce 1951, tedy po přechodu na vojskový způsob střežení. U 7. sušické brigády máme dokonce dochovanou zmínku o jejich užití již z podzimu 1950. Nejvíce se o užívaných ženijnětechnických opatřeních, tedy i o osvěcovadlech, dozvídáme z pravidelných měsíčních výkazů činnosti, dochovaných ve fondu Hlavní správy Pohraniční stráže.

Výkaz činnosti a výkonu služby k ochraně státní hranice celé sestavy Pohraniční stráže za měsíc duben 1951 se vyjadřuje o nástražných osvěcovadlech takto: „[...] Vzhledem k nedostatku hlídek a k zlepsení střežení bylo na mnohých místech naší státní hranice zavedeno technické opatření – nástražné dráty, osvěcovadla apod. Tyto pomůcky se dobře osvědčily, jednak jsou tímto opatřením zabezpečeny nepřehledné úseky a dále tím byl vzbuzen zájem a bdělost hlídek.“

Rok poté se o jejich kladném působení na ostrahu státní hranice a na „bdělost a zájem hlídek“ podrobněji rozepisuje tehdejší velitel 15. českobudějovické brigády Karel Průša ve Vyhodnocení výkonu služby za květen roku 1952: „[...] Nástražná osvěcovadla jsou používána na všech útvech a jsou stále doplňována a zdokonalována. K zadržení narušitele pomocí výmetnice dosud nedošlo, ale zvěři byly výmetnice již několikrát uvedeny v činnost.“ V srpnu téhož roku pak efektivitu jejich užití velitel korunuje uvedením skutečnosti, že u II. praporu Kaplice došlo za jednu noc celkem k jedenačtyřiceti (!) falešným poplachům způsobeným spuštěním osvěcovadel zvěří! Inu, rok se s rokem sešel a bylo jasno, že nástražná osvěcovadla se v praxi opravdu „osvědčila“.

Počáteční nadšení ze zařízení, které mělo vykryt volný prostor mezi hlídkami, bylo záhy utlumeny množícími se případy nespolehlivosti osvěcovatel, kdy nejen zvěř, ale i povětrnostní podmínky způsobovaly falešné poplachy. Osvěcovadla ponechaná delší

dobu v terénu byla navíc často znefunkčena vlhkostí a světlice spadlá do terénu představovala značné riziko vzniku požáru. Mnohem horší však byl fakt, že manipulace s osvětlovadly byla pro pohraničníky nebezpečná a případy zranění nebyly ojedinělé. Některá poranění hlavy či rukou byla dokonce hodnocena jako vážná (zásah obličejů či amputace článků prstů). O této skutečnosti vypovídá i fakt, že nakonec byl jako jediný správný způsob pro vložení signálního náboje při instalaci nástražného osvětlovadla uznán pouze způsob vkládání vleže! (TS)

Na webovém portálu Paměti národa: www.pametnaroda.cz můžeme najít mnoho vzpomínek pamětníků na nelidské podmínky, které panovaly v komunistických věznicích v padesátých letech dvacátého století. Jakýkoliv protest vězňů byl brán jako politická vzpoura. Tak tomu bylo i v Leopoldově na přelomu srpna a září roku 1955, kdy vypukla v zařízení hladovka a stávka vězňů kvůli špatné a naprosto nedostatečné stravě.

Ve svých pamětech I pod oblohou je peklo vzpomíná sugestivně na tyto dny jejich přímý účastník – politický vězeň Milo Komínek. Dozorci si tehdy při potlačování stávky počínali jako smyslu zbavení a neustali, dokud vězni neleželi v kaluži krve. Nicméně, z archivních materiálů Archivu bezpečnostních složek se můžeme dozvědět, že byli i tací vězni, kteří se od stávky distancovali a brutální zásah schvalovali. Nechme promluvit JUDr. Gustáva Husáka, pozdějšího generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR, který byl v této době v Leopoldově rovněž vězňem poté, co byl odsouzen v procesu s tzv. buržoazními nacionalisty. Husákova výpověď ze dne 8. června 1964 k této události je zaznamenána ve spise Inspekce ministra vnitra (fond A 8, inv. j. 1155 – Ladislav Majer):

„[...] Stávka, která ve věznici v Leopoldově vznikla, měla jasně politické důvody. Reakční političtí vězni chtěli demonstrovat v souvislosti se ženevskou konferencí s. Chruščova s Eisenhowerem. Při stávce přišlo k výtržnostem mezi vězni a charakterizovat se to dá jako politická vzpoura ve věznici. Proto jsem se já i mnoho jiných býv. členů strany [rozuměj KSČ – pozn. aut.] od toho distancovali. Vězeňské orgány provedly a musely provést bezpečnostní a izolační opatření. V této souvislosti bylo asi 100 lidí umístěno na tzv. Nové samotky, kde prokurátor a bezpečnostní orgány vedly vyšetřování okolo vzpoury. Poznámám, že i mezi vězni se říkalo ne stávka, ale vzpoura a že v současné době podobné věci byly, na jáchymovsku a v některých jiných věznicích, takže bylo důvodné podezření, že tyto akce byly jednotně organizovány. To si povídali reakční vězni sami mezi sebou. V rámci izolačních opatření je možné, že několik dnů nebylo možné se dostat normálně k lékaři kromě akutních případů. Mně tyto izolační opatření nepostihly a neměl jsem důvodů ke stížnosti.“

Tuto výpověď našeho budoucího komunistického prezidenta není zajisté třeba jakkoliv komentovat – mluví sama za sebe. (SP)

druhá strana zápisu o výpovědi Dr. Gustava HUSÁKA

a izolační opatření. V této souvislosti bylo asi 100 lidí umístěno na tzv. Nové samoty, kde prokurátor a bezpečnostní orgány vedly vyšetřování okolo vzpoury. Poznávám, že i mezi vězni se říkalo ne stávka, ale vzpoura a že v současné době podobné věci byly, na jáchymovsku a v některých jiných věznicích, takže bylo důvodné podezření, že tyto akce byly jednotně organizovány. To si povídali reakční vězni sami mezi sebou. V rámci izolačních opatření je možné, že několik dnů nebylo možné se dostat normálně k lékaři kromě akutních případů. Mně tyto izolační opatření nepostihly a neměl jsem důvodů ke stížnosti.

Protokol započat v 16,30 ho. a ukončen v 17,30 hod.
Po schválení podepsán.

Přítomni :

kpt. Václav Novák MV

kpt. Václav Hejda MV

JUDr. Frant. Paníček, pracovník odboru
SNR pro spravedlnost

Vyslýchán :

Život po životě hraničního pásma – tak bychom mohli nazvat projekt GreenNet, Zelený pás Evropy. V letech 1948–1989 existovaly podél hranice Československa se Západním Německem a Rakouskem zóny s omezením či vyloučením pobytu. Tyto územní pruhy podél státní hranice (hraniční a zakázané pásmo) byly jedním ze základních prvků systému Pohraniční stráže, vybudovaného na státní hranici se Západním Německem a Rakouskem po roce 1951. První omezení nastala v pohraničním pásmu již roku 1948, zlomovým obdobím pro jejich vznik jsou léta 1951–1952, kdy došlo k vystěhování místního obyvatelstva. V roce 1964 bylo zrušeno hraniční a zakázané pásmo a následně vzniklo nové hraniční, které vytrvalo až do roku 1989. Dlouhodobá preference bezpečnostních zájmů vedla k omezení lidského vlivu v hraničním pásmu, včetně ekonomické činnosti. To mělo paradoxně za následek vývoj hodnotných přírodních stanovišť. Hraniční pásmo se stalo útočištěm pro řadu rostlinných druhů, které jinak z většíny naší intenzivně využívané krajiny již zmizely.

Projekt GreenNet má propagovat myšlenku Zeleného pásu (uvnitř) Evropy a zajistit odpovídající ochranu dosud nechráněným hodnotným plochám v rámci pásu,

od finsko-ruské hranice přes Balt a Německo, po italsko-slovinskou hranici a hranici Východního bloku s Řeckem. Zatímco v Čechách má Zelený pás podobu velkých lesnatých oblastí v hraničních pohořích, na Moravě je vlivem zemědělského využívání krajiny až ke státní hranici jen fragmentární. V Německu pak tvoří Zelený pás často velmi výraznou strukturu v krajině – pruh zeleně uprostřed zemědělsky intenzivně využívané krajiny. Z české strany spolupracuje na tomto projektu občanské sdružení Ametyst z Plzně. Projekt chce zdůraznit, že i menší přírodní stanoviště jsou v hospodářsky využívané krajině cenná. Příkladem jsou lesní porosty na Čerchově, luční enklávy u Nemanic nebo území zaniklé vsi Švarcava. (PV)

Schéma Zeleného pásu (uvnitř) Evropy.
(www.europeangreenbelt.org).

Nivy u Nemanic.
Foto Michala Kopečková

Zpracovali Světlana Ptáčnicková [SP], Tomáš Slavík [TS], Pavel Vaněk [PV].